УДК 159.944

Олександр МІНКО
кандидат технічних наук, старший дослідник,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
https://orcid.org/0000-0003-3206-0131
e-mail: dr.alexandr.minko@gmail.com
Ольга КОБИЛЄВА
старший вчитель,
Комунальний заклад «Харківський ліцей №26 Харківської міської ради»
https://orcid.org/0009-0003-0650-6248
e-mail: okobylyeva12@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Одним із важливих напрямів дослідження особистості є діагностування та профілактики її професійної деформації при виконанні соціальної та педагогічної діяльності, які в сучасній літературі розглянуто не достатньо детально. Насамперед важливо розрізняти походження та особливості умов (факторів), які спричиняють появі професійної деформації особистості, на мати шляхи її подолання. В роботі сформульовано модель профілактичних засад в межах системного підходу. Складено структурне представлення підходів щодо визначення професійної деформації під час виконання соціально-педагогічної діяльності. Визначено чинники які сприяють професійної деформації особистості. Запропоновано модель профілактичних етапів попередження професійної деформації особистості під час виконання соціальної та педагогічної діяльності

Ключові слова: професійна деформація; особистість; соціально-педагогічна діяльність; подолання деструктивних наслідків; профілактика.

Oleksandr MINKO
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»
Olha KOBYLIEVA
Municipal Institution «Kharkiv Lyceum №26 of Kharkiv City Council»

PROFESSIONAL PERSONALITY DEFORMATION IN SOCIO-PEDAGOGICAL ACTIVITIES: DEFINITION AND PREVENTION

One of the important areas of personality research is the diagnosis and prevention of its professional deformation when performing social and pedagogical activities, which are not considered in sufficient detail in modern literature. First of all, it is important to distinguish the origin and characteristics of the conditions (factors) that cause the appearance of professional personality deformation, in order to have ways to overcome it. Aim: Theoretical generalization and structuring of the process of determining and preventing professional deformation of the personality. Methods. Theoretical analysis, synthesis and systematization of scientific sources. The model of preventive principles is formulated within the framework of a systemic approach. Results. A structural presentation of approaches to determining professional deformation during the performance of socio-pedagogical activities is compiled; Factors contributing to

professional deformation of the personality are identified. A model of preventive stages for preventing professional deformation of the personality during the performance of social and pedagogical activities is proposed. The ways of further research, which are aimed at developing a methodology for early diagnosis of signs of professional deformation and improving ways to overcome its consequences, are analyzed and identified. Conclusions. Timely and high-quality determination and prevention of professional deformation of the personality, using the proposed model, allows for the creation of positive professional attitudes and reducing the destructive effects of professional deformation of the personality. According to the model, prevention of professional personality deformation consists of five stages: 1 – educational (informing), 2 – diagnostic, 3 – developmental and correctional, 4 – evaluative and reflective, 5 – monitoring and analytical. Each stage necessarily contains a goal, form, methods, technology, analysis, forecasting, and algorithms that implement the prevention process itself.

Additional monitoring and analytical. Its goal is to assess and monitor in real time the emotional state and signs of professional burnout of the individual with subsequent decision-making on contacting a psychologist to correct the mental state. At this stage, a social and pedagogical worker, using digital tools (online questionnaires, mobile applications) to constantly monitor the level of stress, emotional burnout and signs of deformation, takes a daily small test before starting work or at the end of the working day. Based on the test results, an electronic diary is formed for a month, which allows you to assess the employee's condition at an analytical level and make a decision on the implementation of self-correction measures, or with the help of a psychologist. The main tool is offered by algorithms and electronic resources based on the use of artificial intelligence.

Keywords: professional deformation; personality; social and pedagogical activity; overcoming destructive consequences; prevention.

https://doi.org/10.31891/PT-2026-4-24
Стаття надійшла до редакції / Received 02.10.2026
Прийнята до друку / Accepted 22.10.2026
Опубліковано / Published 26.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Олександр МІНКО, Ольга КОБИЛЄВА

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В сучасному світі педагогічна та соціальна робота у відповідь на виклики, що зумовлені розвитком цифровізації, впровадженням штучного інтелекту та бойовими діями в країні, трансформується в новий якісний рівень функціонування. Разом із зміною якості та динаміки процесів педагогічної та соціальної діяльності викладачів змінюється і вплив на особистість, яка виконує цю діяльність. Безумовно, професія завжди впливає на процес соціального розвитку особистості, позначається на способі життя та поведінці особистості. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, а іноді носити деструктивний характер щодо людини та навколишнього її середовища. Професійні деформації притаманні багатьом професіям, якщо людина

пропрацювала в ній не менше 5 – 7 років, тоді вже помітні ознаки деформованої поведінки і в повсякденному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Особливостям професійної деформації особистості присвячено чи мало наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених, в яких розглянуто різні проблемні напрямки: взаємозв'язок професії й особистості, діяльності і свідомості [1], особистісно-діяльнісний підхід щодо подолання професійної деформації [2], механізми соціальної детермінації, негативні впливи деформації та дезадаптуючі впливи професійної діяльності на особистість [3; 4]. Проте питання саме діагностики та профілактики професійної деформації особистості в соціальній та педагогічній діяльності розглянуто не достатньо детально.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є теоретичне узагальнення та структурування визначення та профілактики професійної деформації особистості в соціальній та педагогічній діяльності. Цього необхідно вирішити такі завдання:

– скласти структурне представлення підходів щодо визначення професійної деформації та окреслити чинники які сприяють її появі;

– скласти модель профілактичних засад (етапів) попередження професійної деформації особистості за допомогою узагальнення та структурування попереднього досвіду використання загальноприйнятих методів.

Виклад основного матеріалу

В дійсній роботі визначмо професійну деформацію особистості соціально-педагогічного працівника як зміни особистості, що виникають у процесі виконання ним професійної діяльності і, більшою мірою, негативно впливають як на саму особистість, так і на діяльність, що виконується, а також на інші сфери її життя [5]. Треба зазначити, що професійна деформація особистості – це найбільш глибинний і стійкий феномен, який відрізняється від тимчасових станів (стрес, вигорання, тривожність, депресія) та від функціональних порушень (дезадаптація).

Відмінності між існуючими підходами дослідження професійної деформації проявляються, в основному, в трактуванні механізмів походження та розвитку професійної особистісної деформації педагогів та соціальних робітників. Те, що в одному підході постає як причина деформації – ототожнення себе з професійною роллю

в другому з досліджених нами напрямів, в інших розглядається як її наслідок – невірна професійна позиція в гуманістичному підході, або як додатковий фактор, що привертає до деформації – «інтенсивна інтеріоризація обставин професійної діяльності» в концепції. На рис. 1 складено структурне представлення підходів щодо визначення професійної деформації під час виконання соціально-педагогічної діяльності [6].

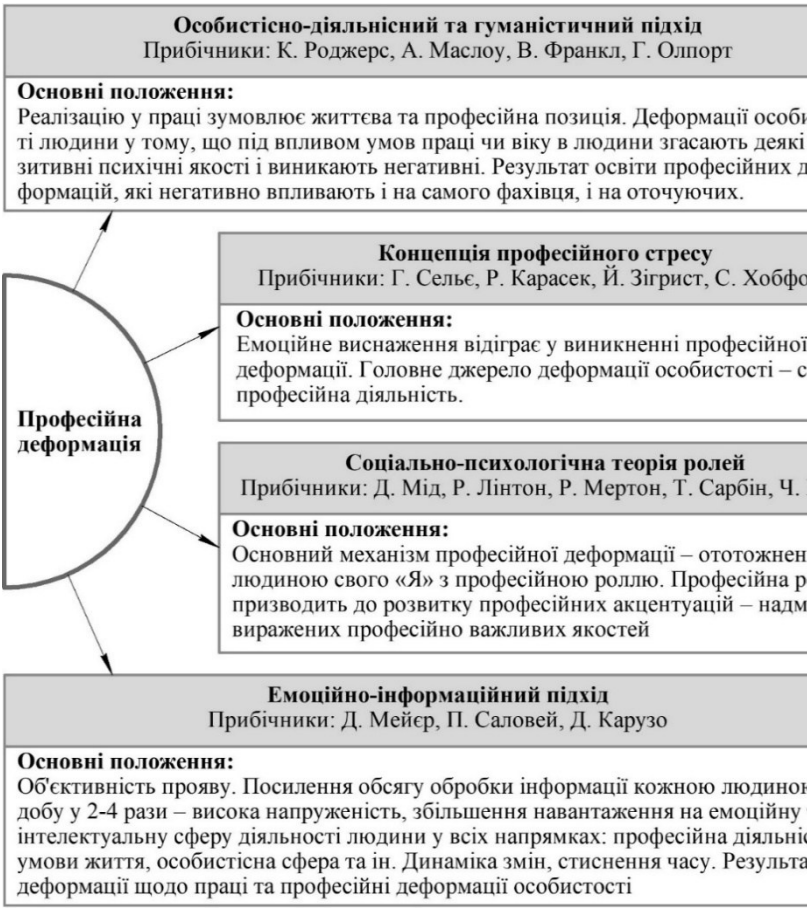

Рис. 1. Структурне представлення підходів щодо визначення професійної деформації особистості

На думку багатьох вчених [6] в основі професійної деформації активності особистості лежать дві причини: деформації діяльності та деформація самої особистості. У першому випадку відбувається відчуження діяльності від особистості настільки, що руйнується її цілісність. Маючи власні мотиви, людина змушена здійснювати чужі їй цілі, маючи мету, вона не має жодного бажання її досягти. Він позбавлений можливості передбачати результат діяльності та не має доступу до контролю за його досягненням. Так руйнується природна структура діяльності, потім потреба у її здійсненні, та згодом і сама активність. У другому випадку деформується сама особистість, її вищі потреби втрачають свій ціннісний характер, перестають задовольнятися, вимагають викривленої компенсації. Для самої людини відбувається знецінення результатів її праці, її зусиль, здібностей та досвіду. Зникає потреба вдосконалення діяльності, своєї майстерності.

В сучасних роботах [7] уточняється типи професійної деформації особистості, які характерні саме для соціальної та педагогічної діяльності:

1. *Загальні соціально-педагогічні деформації.* Це деформації, які характеризуються подібними змінами особистості в усіх осіб, які займаються педагогічної та соціальною діяльністю. До таких деформацій відносяться повчальність, дидактизм, оціненість суджень, авторитарність, тощо.

2. *Типологічні деформації.* Викликані злиттям особистісних особливостей з відповідними структурами функцій соціальної та педагогічної діяльності у поведінкові комплекси. Типологічні деформації виникають, коли особливості особистості розчиняються у відповідних компонентах професійної діяльності. Приклад: педагоги-комунікатори надто товариські, балакучі, дистанція між ними та учнями незначна Соціальні працівники-організатори – гіперактивні та вимогливі.

3. *Специфічність деформації* особистості соціального педагога обумовлені специфікою умов, в яких виконується сам процес роботи. Наприклад, вчителі точних наук можуть бути схильні до сухості та стриманості у спілкуванні, вчителі літератури – ідеалісти, соціальний педагог – постійно готовий прийти на допомогу, навіть там де цього не потребує ситуація.

4. *Індивідуальні деформації* визначаються змінами, що відбуваються з підструктурами особистості і зовні не пов'язані з процесом соціальної та педагогічної діяльності, коли паралельно відбувається розвиток якостей, що не мають на перший погляд відношення до професії, що призводить до виникнення надякостей, або

акцентуацій (надмірна відповідальність, трудовий фанатизм, професійний ентузіазм та інші).

Головним чинником виникнення та розвитку професійних деформацій є сама професійна діяльність. За результатами аналізу наукової та науково-методичної літератури [5 – 7], складено систему чинників (факторів), які детермінують виникнення та розвиток професійної деформації особистості, та складаються з загальної групи чинників і специфічної групи чинників (рис. 2).

Основні чотири напрямки методології запобігання професійної деформації особистості:

а) підвищення комунікативних та управлінських умінь за допомогою активних методів навчання: соціально-психологічні тренінги, ділові ігри, тренінги комунікативних умінь тощо, навчання ефективним стилям комунікацій та вирішення конфліктних ситуацій;

б) тренінги, що стимулюють мотивацію саморозвитку, особистісного та професійного зростання;

в) антистресові програми та групи підтримки, орієнтовані на особистісну корекцію самооцінки, впевненості, професійної сміливості та креативності особистості;

г) програми підвищення емоційної стійкості та психофізичної гармонії шляхом оволодіння способами психічної саморегуляції, оптимізації способу життя, самоорганізації та планування особистої та професійної кар'єри.

За допомогою узагальнення та структурування попереднього досвіду використання загальноприйнятих методів складено модель профілактичних засад (етапів) попередження професійної деформації особистості під час виконання соціальної та педагогічної діяльності (рис. 3).

Цілісна психолого-педагогічна модель профілактики професійних деформацій складається з декількох етапів, при цьому два перші етапи – просвітницький (інформаційний) та діагностичний можливо проводити спільно або паралельно.

Додатковий моніторингово-аналітичний. Його мета – оцінка та моніторинг в режимі реального часу емоційного стану та ознак професійного вигорання особистості з подальшим прийняттям рішень щодо звернення до психолога для проведення корекцій психічного стану.

Рис. 2. Чинники що сприяють професійної деформації особистості під час виконання соціально-педагогічної діяльності

На цьому етапі соціально-педагогічний працівник за допомогою використання цифрових інструментів (онлайн-опитувальники, мобільні додатки) для постійного відстеження рівня стресу, емоційного вигорання та ознак деформації складає щоденний не великий тест (наприклад 6 – 10 запитань) перед початком роботи, або в кінці робочого дня. За результатами тестів формується електронний щоденник за місяць, до можна на аналітичному рівні оцінити стан працівника та прийняти рішення щодо впровадження заходів самокорекції, або за допомогою психолога. Основним інструментом пропонуються алгоритми та електронні ресурси на базі використання штучного інтелекту. Основною перевагою цього етапу є те, що не

потрібно залучати спеціаліста для такої самодіагностики, та непотрібно витрачати багато часу – достатньо до 15 хвили в день на всі маніпуляції.

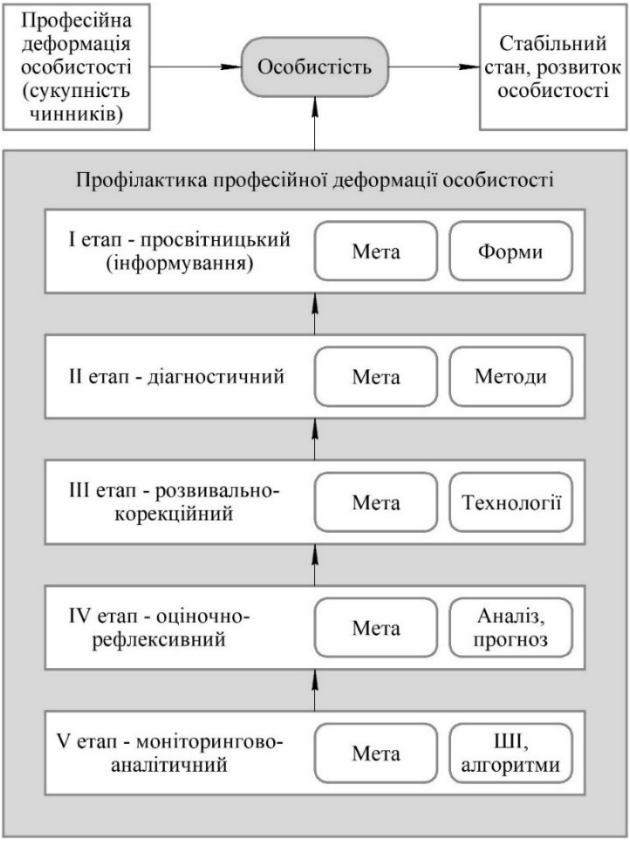

Рис. 3. Модель профілактики професійних деформацій особистості під час виконання соціально-педагогічної діяльності

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Виконане теоретичне узагальнення та структурування визначення та профілактики професійної деформації особистості в соціальній та педагогічній діяльності дозволило скласти структурне представлення підходів щодо визначення професійної деформації, окреслити чинники які їй сприяють та запропонувати модель профілактичних етапів попередження професійної деформації особистості, результатом чого є створення позитивних професійних

установок та зменшення деструктивних впливів деформації особистості.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим розвитком методології раннього виявлення професійної деформації у правників соціальної та педагогічної діяльності методами гібридного діагностування, та подальшого удосконалення профілактичних заходів, які ставлять на мету подолання професійної деформації особистості.

Література

1. Рожко-Павлишин Т. Попередження появи професійних деформацій у майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка.* 2022. Т. 1, № 1. С. 80-88. DOI: https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.1.10

2. Дметерко Н. В. Подолання професійних деформацій психологів методами глибинної психокорекції. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Психологія*. 2024. Вип. 2(4). С. 51-56. DOI: https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-7

3. Отич О. М. Особистісно-діяльнісний підхід до професійної самореалізації науково-педагогічних працівників. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. Вип. 2(4). С. 411-419. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-2(4)-411-419

4. Мельник О. А. Вплив професійної діяльності на формування психологічних особливостей особистості. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).* 2024. № 2. С. 742-751. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2024_2_67

5. Главацька О. Л. Професійне самовиховання як фактор профілактики професійної деформації соціальних працівників. *Social Work and Education*. Vol. 7, №1. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 41-52. DOI: 10.25128/2520-6230.20.1.3

6. Онищук К. І. Теоретична модель професійної деформації військових психологів Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Honor and Law.* 2025. № 3(94). С. 83-91. DOI: https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/3/94/349254

7. Saidova P. M. The impact of professional-pedagogical deformation on teaching activities. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2025, 5(01), 56-59. https://doi.org/10.55640/eijmrms-05-01-12

References

1. Rozhko-Pavlyshyn T. Poperedzhennia poiavy profesiinykh deformatsii u maibutnikh pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [Prevention of professional deformations in future preschool education teachers]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: pedahohika*, 2022, 1(1), 80–88. https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.1.10

2. Dmeterko N. Podolannia profesiinykh deformatsii psykholohiv metodamy hlybynnoi psykhokorektsii [Overcoming professional deformations of psychologists by methods of deep psychocorrection]. *Naukovi zapysky. Seriia: Psykholohiia*, 2024, (2), 51–56. https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-7

3. Otych O. Osobystisno-diialnisnyi pidkhid do profesiinoi samorealizatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Personal-activity approach to professional self-realization of scientific-pedagogical workers]. *Naukovi Innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 2022, 2(4), 411–419. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-2(4)-411-419

4. Melnyk O. Vplyv profesiinoi diialnosti na formuvannia psykholohichnykh osoblyvostei osobystosti [Influence of professional activity on the formation of psychological characteristics of personality]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia "Pedahohika", Seriia "Psykholohiia", Seriia "Medytsyna")*, 2024, (2), 742–751. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2024_2_67

5. Hlavatska O. Self Care for social Workers in Avoiding Burnout. *Social Work and Education*, 2020, 7(1), 41–52. https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.1.3

6. Onyshchuk K. Teoretychna model profesiinoi deformatsii viiskovykh psykholohiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Theoretical model of professional deformation among military psychologist of the National Guard of Ukraine under martial law]. *Honor and Law*, 2025, 3(94), 83–91. https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/3/94/349254

7. Saidova P. The impact of professional-pedagogical deformation on teaching activities. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2025, 5(01), 56–59. https://doi.org/10.55640/eijmrms-05-01-12